

Miroslav Koudela

Mikulov v roce 1414

Nejstarší historické (ve smyslu písemné) prameny týkající se středověkých dějin Mikulova jsou značně skoupé na informace, z nichž bychom si mohli udělat alespoň přibližnou představu o tom, jak toto město vlastně ve středověku vypadalo. Z nejstarší pravé listiny vztahující se k Mikulovu víme jen to, že tehdy (tj. roku 1249) byl Mikulov označován jako vesnice (*villa*),¹ z falza listiny hlásící se do roku 1173 máme zprávu o tom, že zde již na konci 12. století stával kostel (*ecclesia*),² a další falzum datované k roku 1218 nás informuje o tom, že se od počátku 13. století nad Mikulovem tyčil zeměpanský hrad, jehož existenci dokládá v listině uvedený mikulovský purkrabí (*burgavius*).³ Teprve v roce 1362 je Mikulov poprvé označen jako městečko (*oppidum*), a to v listině, v níž Hartneid III. z Liechtensteina ustanovuje věno své manželce Anně, rozené ze Šternberka. Tento písemný pramen je pro nás významný i tím, že jsou zde poprvé zmíněny takové podrobnosti, jakými jsou existence lázní (*balneum*), rychty (*iudicia*), masných krámů (*macellum*) či chlebových lavic (*mensa panis*).⁴ Ovšem teprve urbář liechtensteinského mikulovského panství z roku 1414 nám poskytuje alespoň tolik informací, abychom dokázali s větší či menší dávkou fabulace načrtnout hrubou představu o podobě města na počátku 15. století.

Urbáře jsou „*písemnostmi vytvářenými vrchnostmi, tj. držiteli pozemkového majetku, pro evidenci platů a dávek, které jim měly být odváděny poddanským obyvatelstvem.*“⁵ Výše zmíněný urbář z roku 1414 je vlastně společným urbářem devíti liechtensteinských panství, která tento rod na počátku 15. století držel na obou stranách moravsko-dolnorakouské hranice, tj. moravských panství Mikulov, Drnholec a Břeclav a dolnorakouských panství Falkenstein, Valtice, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg a Gnadendorf. Originál urbáře je dnes uložen v Zemském archivu ve Vaduzu,⁶ jeho mikrofilmová kopie pak v Moravském zemském archivu v Brně.⁷ A aby to dnešní badatelé měli co nejjednodušší, vydal již v roce 1930 moravský historik a archivář Bertold Bretholz (1862–1936) tento urbář v tištěné edici.⁸ Nás pochopitelně bude z celého urbáře zajímat jen část věnovaná Mikulovu, na jejímž základě se pokusíme vykreslit představu, jak toto město mohlo na počátku 15. století vypadat.

Tak především je potřeba uvést, že urbář z roku 1414 je nejstarším písemným dokladem, kde je Mikulov explicitně označen jako město (*Stadt*). A bylo to město na svou dobu značně velké a lidnaté, jak ještě uvidíme. Po topografické stránce bylo rozděleno na dvě

¹ Viz Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Svazek IV, díl 1: 1241–1253 (ed. Jindřich Šebánek – Šáša Dušková), Praha 1962, č. 157, s. 258–259.

² Viz Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Svazek I: 805–1197 (ed. Gustav Friedrich), Praha 1904–1907, č. 400, s. 415–417.

³ Viz Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Svazek II: 1198–1230 (ed. Gustav Friedrich), Praha 1912, č. 373, s. 407–409.

⁴ Viz Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Svazek IX: 1356–1366 (ed. Vincenz Brandl), Brünn 1875, č. 297, s. 218–219.

⁵ Viz ŘEZŇÍČEK, Jan: Moravské a slezské urbáře po 1372/před 1407–1771 (1849), Praha 2002, s. 9.

⁶ Viz Urbarium 1414, Liechtensteinisches Landesarchiv Vaduz, fond Hausarchiv der Regierenden Fürsten von Liechtenstein, Handschriften, inv. č. 54.

⁷ Viz Urbář panství Mikulov, Drnholec, Břeclav, Falkenstein, Valtice, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg a Gnadendorf, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 160 (Sbírka fotonegativů), inv. č. 3610.

⁸ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414 (ed. Berthold Bretholz), Reichenberg – Komotau 1930.

základní části: urbář rozlišuje Mikulov na vnitřní město (*in der Stadt*) a předměstí (*von der Stadt*),⁹ přičemž v celém textu nalezneme jen jediný náznak toho, že vnitřní město bylo od předměstí nějak odděleno. Tou jedinou zmínkou je stručná informace o pustém mlýnu, který měl ležet na městském příkopu (*Stadtgraben*),¹⁰ jinak ani náznakem informace o nějakém ohrazení vnitřního města či branách, které by toto ohrazení prolomovaly, a umožňovaly tak vstup z předměstí do vnitřního města. Víme přitom, že od konce 16. století bylo toto vnitřní město obehnané kamennými hradbami, které se na několika místech zachovaly dodnes, přičemž vstup do něj zajišťovaly dvě brány – Horní (Brněnská) brána a Dolní (Vídeňská brána),¹¹ jež byly v letech 1836–1837 zbořeny. Můžeme tedy na základě těchto indicií s jistou dávkou fantazie předpokládat, že také v roce 1414 bylo vnitřní město od předměstí odděleno nějakým hrazením, pravděpodobně v podobě dřevěné palisády,¹² kolem níž byl vyhlouben příkop. Stejně tak je pravděpodobné, že existovaly i předchůdkyně obou výše zmíněných bran z konce 16. století, šlo však spíše o dřevěná vrata než o nějaké vřeze s průjezdem.¹³

Předměstské části obklopovaly vnitřní město ze všech stran a urbář vyjmenovává těchto předměstí celkem deset: Widem (*Wydem*), Horní Ves (*Oberdorf*), Česká ulice (*Böhmgasse*), Kamenný řádek (*Steinzeile*), Psí ulice (*Hundgasse*), U Valtické brány (*Bei Feldsberger Tor*), Novosady (*Neustift*), Vídeňská ulice (*Wienergasse*), Dobytčí trh (*Viehmarkt*) a Za Hradem (*Hinter dem Haus*).¹⁴ Tato předměstí už pochopitelně nebyla zvnějšku nikterak ohrazena, je však zajímavé (v souvislosti s výše uvedeným konstatováním o tom, že se urbář nezmiňuje o branách oddělujících ohrazené vnitřní město od předměstí), že jsou v urbáři uvedeny tři brány uzavírající zvnějšku předměstí – Valtická brána (*Feldsberger Tor*),¹⁵ Lávká brána (*Laaer Tor*)¹⁶ a brána na konci Kamenného řádku.¹⁷ Opět si nesmíme představovat žádnou velkolepou věžovitou fortifikaci, byla to prostě dřevěná vrata uzavírající na noc předměstí. Za pozornost však stojí fakt, že tyto brány jsou v urbáři zmíněny jen u tří cest vedoucích do Mikulova. Proč není taková brána uvedena také na konci Horní Vsi (dnešní Pavlovská ulice), popř. v místě dnešní Brněnské ulice, kam ústilo jak předměstí zvané Widem, tak předměstí označované jako Za Hradem? Buď existovaly, a nejsou v urbáři z nějakého důvodu uvedeny (podobně jako obě brány vedoucí do vnitřního města), nebo vůbec neexistovaly.

Už bylo zmíněno, že Mikulov patřil na počátku 15. století k poměrně velkým městům. Urbář vypočítává v zástavbě (ve vnitřním městě a na předměstí) celkem 421 hospodářských usedlostí, tj. pozemků s nějakým obytným stavením, z nichž pouze jedna usedlost je označena jako pustá. Jen pro srovnání: podobného počtu dosáhla jiná moravská města až na přelomu 19. a 20. století – např. Břeclav měla 446 domů v roce 1880,¹⁸ Kyjov

⁹ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 1.

¹⁰ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 12.

¹¹ Viz SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek II: J–N, Praha 1999, s. 483.

¹² Viz RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 102.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 2–15.

¹⁵ Tamtéž, s. 7.

¹⁶ Tamtéž, s. 7–9.

¹⁷ Tamtéž, s. 4.

¹⁸ Viz BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII: Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov, Ostrava 1982, s. 246.

420 domů v roce 1900,¹⁹ Pohořelice 421 domů v roce 1900,²⁰ Uherské Hradiště 427 domů v roce 1910.²¹ Na základě tohoto údaje je možné odhadnout, že počet obyvatel Mikulova se v roce 1414 mohl pohybovat mezi 2 500²² až 3 000.²³ Urbář popisuje těchto 421 usedlostí ve třech kategoriích: jako dvory (*Höfe*), domy (*Häuser*) nebo jako lány (*Lehen*).²⁴ Zdá se, že termín lán představuje původní (plošnou) jednotku z období lokace vsi Mikulova v době kolonizace jižní Moravy německy mluvícím obyvatelstvem (především z Rakouska) od konce 12. století. Mikulov však nebyl, stejně jako mnoho dalších míst na jižní Moravě, lokován na zelené louce, nýbrž pravděpodobně byla nová německá osada založena vedle již existující české.²⁵ Ta byla postupně začleněna do nové lánové soustavy založené na emfyteutickém (německém, zákupním) právu, které zaručovalo poddaným dědičné vlastnictví půdy a naturální dávky měnilo na peněžní. Předkolonizační česká osada se nakonec ocitla mimo ohrazené vnitřní město, jak dokládá předměstí s názvem Česká ulice uvedené v tomto urbáři.

Postupem času se pro některé lány v zastavěné části začalo používat termínu dům, popř. dvůr (větší dům), a to především pro ty, u nichž nebyla či přestala být hlavním zdrojem obživy jejich držitelů zemědělská produkce, ale stala se jím například řemeslná výroba či obchod.²⁶ To také vysvětluje obrovské rozdíly v platbách, které byli podle urbáře povinni odevzdávat vrchnosti držitelé dvorů (či domů) oproti držitelům lánů. Majitel celého dvora v Mikulově byl totiž povinen svým feudálním pánům odevzdávat jen 6 vídeňských denárů ročně (majitel celého domu pak jen 4 denáry ročně),²⁷ zatímco majitel celého lánu odevzdával své vrchnosti každoročně 180 denárů a navíc ještě 14 měřic pšenice a 14 měřic ovsu.²⁸ Pro představu: jedna slepice měla v té době hodnotu 3 vídeňských denárů²⁹ (1 vídeňský denár = 1/6 pražského groše).

Podívejme se nyní blíže na jednotlivé části středověkého Mikulova tak, jak je popisuje urbář. Začneme nejdříve vlastním (vnitřním) městem.³⁰ Urbář zde vypočítává celkem 37 hospodářských usedlostí: 23 dvorů (dva celé, jedenáct čtvrtinových, čtyři osminové a šest šestnáctinových dvorů), čtyři domy (jeden celý, dva poloviční domy a jeden třetinový) a deset lánů (sedm celých a tři poloviční). Mimoto jsou ve vnitřním městě uvedeny ještě lázně (*Badstuben*), které nejsou v urbáři zařazeny pod žádnou ze tří výše uvedených kategorií – dvůr, dům či lán – a které odvádějí vrchnosti dávky v podobě placení tří nočních hlídačů na mikulovském hradě (každému ze tří hlídačů 3 vídeňské denáry za

¹⁹ Tamtéž, s. 295.

²⁰ Viz BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek IX: Okresy Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov, Ostrava 1984, s. 313.

²¹ Viz BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII, c. d., s. 39.

²² Viz RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 83.

²³ Viz Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 253.

²⁴ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 1–15.

²⁵ Viz HOSÁK, Ladislav: Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu, Praha 1967, s. 46.

²⁶ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. XXXVI–XXXVII.

²⁷ Tamtéž, s. 1.

²⁸ Tamtéž, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 1.

³⁰ Tamtéž, s. 1–2 a 12–13.

noc, tj. dohromady 3 276 denárů ročně).³¹ Ve vnitřním městě byly dle urbáře také rychta, kterou v roce 1414 držel rychtář Ondřej (*Andre Richter*), šatlava (*Schergenstuben*), valcha (*Walkenhof*), fara (*Pfarrhof*), hospoda (*Schenkhaus*), devět pekařských krámů (*Brotbänke*) a celkem devatenáct masných krámů (*Fleischbänke*).³² Zajímavostí je také zmínka o „údolí se studnou“ v blízkosti lázni, v němž stojí dům ševce (*Schuster im Brunnenal*).³³ Není pochyb, že se jedná o snížené místo v prostoru dnešního Kostelního náměstí s dosud existující, dnes zastřešenou studnou, která zachycuje vodu z tzv. kostelního pramene.³⁴ Potom bychom v urbáři uvedený dům ševce mohli dnes najít zhruba v místech nynějšího hotelu Vivaldi (Kostelní náměstí č. 8).

Rozloha vnitřního města se v roce 1414 nijak nelišila od té, která je dodnes vymezena průběhem kamenných, na několika místech dodnes zachovaných hradeb z konce 16. století. Jen místo kamenných hradeb obepínalo vnitřní město již dříve zmiňované dřevěné hrazení snad na způsob palisády. Ta obepínala vnitřní město ze severu, východu a jihu a byla na svém obvodu doplněna hloubeným příkopem, v němž nepochybně kdysi proudila voda, jak dokládá zmínka v urbáři o pustém mlýně na městském příkopu. Snad jen na východní straně hrazení mohl být vodní příkop nahrazen přírodním tokem potoka Hnánice (*Gnänitz*), o němž se také urbář z roku 1414 zmiňuje.³⁵ Na západě pak vnitřní město chránil masiv Zámeckého kopce a na něm stojící liechtensteinský hrad. Do vnitřního města se z předměstí vstupovalo pravděpodobně dvěma branami (ze severu a z jihu), které ovšem v urbáři nejsou vůbec uvedeny. Jak už bylo výše naznačeno, stála tato původně asi jen dřevěná vrata zřejmě v místech pozdějších bran Brněnské a Vídeňské.

V takto vymezeném prostoru se můžeme pusit na poněkud tenký led spekulací a pokusit se vykreslit více či méně pravděpodobnou tvář vnitřního města v roce 1414. Především je třeba nabídnout hypotézu o tom, že tvar mikulovského hlavního náměstí neměl podobu písmene L, jako má dnes, ale spíše podobu obdélníka sahajícího na západě až k hraně Zámeckého kopce. Zdá se totiž, že celá zastavěná část dnešního Náměstí od budovy České spořitelny až po budovu Základní umělecké školy (Náměstí č. 20 až č. 28) je až renesančního stáří, a tudíž zde tato řada domů v roce 1414 vůbec nestála.³⁶ Tuto hypotézu nepřímo potvrzuje i porovnání urbáře z roku 1414 s podrobným popisem města Mikulova v roce 1675, které v minulosti provedl již Václav Richter. Konstatuje, že zatímco starší urbář ve vnitřním městě uvádí 37 usedlostí, tak mladší popis města z roku 1675 vyjmenovává celkem 50 domů.³⁷ Čili v roce 1414 je zde dle urbáře na stejně velké ploše o celou čtvrtinu usedlostí méně oproti stavu více než 260 let poté. Jako možné vysvětlení této disproporce se proto nabízí spekulace, že západní část dnešního Náměstí nebyla vskutku na počátku 15. století zastavěna. A není vyloučeno, že k výstavbě nových domů v této části hlavního mikulovského náměstí došlo až na konci 16. století v souvislosti se založením zámecké zahrady, která se přimyká přímo k zadním traktům těchto budov.³⁸

³¹ Tamtéž, s. 1.

³² Tamtéž, s. 1-2 a 12-13.

³³ Tamtéž, s. 1.

³⁴ Viz RIGASOVÁ, Milada: Povrchové vody Mikulova, RegioM. Kulturně-vlastivědná revue okresu Břeclav 1998, s. 10-11.

³⁵ Viz *Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414*, c. d., s. 12.

³⁶ Viz KORDIOVSKÝ, Emil: Města a městečka v okrese Břeclav. Mikulov, Malovaný kraj, roč. 43 (2007), č. 5, s. 13.

³⁷ Viz RICHTER - KRSEK - STEHLÍK - ZEMEK, c. d., s. 65.

³⁸ Viz RIGASOVÁ, Milada: Vývoj přírodně krajinářského celku Mikulovska s důrazem na úpravy mezi Mikulovem a Sedlecem za panování Liechtensteinů (1249-1560) a Dietrichsteinů (1575-1945), Lednice 2006 (disertační práce), s. 53.

Vzhled vnitřního města na počátku 15. století byl oproti dnešku odlišný nejen díky dosud neexistující zástavbě na západní straně dnešního Náměstí, ale chyběla tu také dnešní Kapucínská ulice, prostor kolem současné dietrichsteinské hrobky byl organizován zcela jinak (bývalý loretánský kostel sv. Anny stejně jako areál kapucínského kláštera s kostelem či kanovnické domy byly postaveny až v 17. století) a odlišně vypadalo také uspořádání prostoru v místech nynějšího vjezdu z Náměstí na zámek, tedy prostoru Čestného nádvoří před Försterovou branou. Od tohoto vjezdu (jak už bylo řečeno) směrem k budově dnešní České spořitelny nestálo v roce 1414 pravděpodobně nic. Naopak ovšem na druhé straně nynějšího Čestného nádvoří stála v místech od Náměstí až po dnešní Temnou bránu řada usedlostí, které tvořily pokračování zástavby této horní části současného Náměstí a na ně navazujícího Kostelního náměstí. Tento předpoklad je postaven na objevu zbytků středověkých domů jednak v prostoru před barokní Försterovou branou, jednak přímo v Temné braně, učiněném v roce 1952.³⁹

Opusťme nyní samotné vnitřní město a pokusme se topograficky vymezit jednotlivá mikulovská předměstí. Začneme tím, které je v urbáři označeno poněkud tajuplně znějícím jménem Widem. Pokud přijmeme za pravdivou tezi, že jde o zkrácenou a zkomolenou verzi spojení „věno (dotace) kostela“ (*Widmung zum Kirchengut*),⁴⁰ nebude problém lokalizovat toto předměstí do okolí kostela sv. Václava. A protože z jedné strany kostela máme hrad a z druhé vnitřní město (jehož byl kostel také součástí), nezbyvá jiná možnost, než umístit Widem do dnešní Brněnské ulice, resp. její části. Urbář vypočítává na předměstí zvaném Widem celkem sedm hospodářských usedlostí, vesměs dvorů (pět čtvrtinových a dva šestnáctinové).⁴¹ Opět lze jen spekulovat, zda se můžeme odvážit situovat těchto sedm usedlostí do prostoru vymezeného na jedné straně branou do vnitřního města (v místě, kde se dnes sbíhá Brněnská ulice a Kostelní náměstí) a na straně druhé křížovatkou dnešních ulic Brněnská a Husova. Každopádně je zajímavé, že v tomto prostoru dodnes existuje sedm parcel: na šesti z nich doposud stojí domy (Kostelní náměstí č. 7, Brněnská ulice č. 1, č. 3, č. 5, č. 7 a č. 9) a ze sedmé (parcela č. 125/13) je dnes náměstíčko se sochou ležícího vinaře.

Dalším v urbáři uvedeným předměstím je Horní Ves, o jejíž lokalizaci tentokrát nemůže být sporu. Jedná se o zástavbu situovanou do dnešní Pavlovské ulice a urbář zde vypočítává celkem 73 hospodářských usedlostí: 52 dvorů (padesát čtvrtinových a dva osminové), dva domy (oba poloviční) a devatenáct lánů (jeden půldruhého, čtyři celé a čtrnáct polovičních).⁴² Jak je v urbáři doslova uvedeno, hospodářské usedlosti byly rozmístěny rovnoměrně po obou stranách ulice, tedy od začátku dnešní Pavlovské ulice u křížovanky Kostelního náměstí s Brněnskou a Českou ulicí zřejmě až po nynější Školní ulici. Podle urbáře totiž toto předměstí končilo u štěpnice (*von dem Baumgarten*),⁴³ a jak víme z pozdějších pramenů či map, tato štěpnice zvaná „trpasličí zahrada“ (*Zwergelgarten*), vymezená dnešními ulicemi Pavlovská, Školní, Bezručova a 1. května, existovala ještě na počátku 20. století.

Urbář postupuje v případě jednotlivých mikulovských předměstí podle směru hodinových ručiček, takže se postupně přes Widem a Horní Ves dostáváme ke třetímu mikulovskému předměstí, totiž k České ulici. S jejím situováním také nebude žádný velký problém, vždyť název Česká ulice nese tato část města i dnes. Urbář zde vypočítává celkem sedmnáct hospodářských usedlostí: deset dvorů (vesměs čtvrtinových), jeden dům

³⁹ Viz RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 92.

⁴⁰ Viz RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 62; resp. viz Heimatbuch Nikolsburg, c. d., s. 253.

⁴¹ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 2.

⁴² Tamtéž, s. 2–4 a 13–14.

⁴³ Tamtéž, s. 3.

(poloviční) a šest lánů (jeden třílánový, dva celé a tři poloviční).⁴⁴ Z popisu je zřejmé, že celé předměstí vyplňovalo celou dnešní Českou ulici, tj. od současné křižovatky s Pavlovskou ulicí až po dnešní ulici 1. května, ovšem usedlosti stály zřejmě jen v jedné řadě – na severní straně dnešní ulice. Tato dedukce vyplývá jednak z faktu, že na druhé straně nynější České ulice byl prostor s příkopem kopírujícím hrzení vnitřního města, jednak z uvedeného poměrně nízkého počtu hospodářských usedlostí. Pro úplnost je potřeba u tohoto předměstí zmínit ještě existenci hospodářského dvora patřícího mikulovské faře (*Pfarrer Meierhof*).⁴⁵

Dalším městským předměstím, o němž se urbář zmiňuje, je Kamenný řádek. Dnes po něm zůstal název malé uličky propojující ulici 1. května s Českou ulicí. Jak je však patrné z urbáře, na počátku 15. století bylo toto pojmenování vyhrazeno prostoru zahrnujícímu celou dnešní ulici Koněvovu a část ulice 1. května. Urbář zde vypočítává celkem 97 hospodářských usedlostí: 77 dvorů (55 čtvrtinových a 22 osminových), tři domy (vesměs poloviční) a sedmáct lánů (šest celých, devět polovičních a dva čtvrtinové).⁴⁶ Z popisu vyplývá, že usedlosti byly rozmístěny po obou stranách ulice – jedna strana je totiž označena jako řada usedlostí „pod kopcem“, tj. dnešním Svatým kopečkem (*Zeile unter dem Berg*), zatímco protější řada usedlostí jako „druhá řada“ (*an der anderen Zeile*).⁴⁷ Již bylo řečeno, že u tohoto předměstí je uvedena brána (*Tor*), která na horním konci uzavírala celé předměstí. Opět můžeme jen nekriticky fabulovat, kde asi tato dřevěná brána stála a kde vlastně celé předměstí tenkrát končilo. Vyjdeme-li z počtu a velikosti jednotlivých usedlostí, můžeme s jistou dávkou pravděpodobnosti umístit tuto bránu někde do čtvrtiny dnešní délky ulice 1. května (místo hypotetického křížení s nynější ulicí Wolkeroovou). Součástí tohoto předměstí byl i mlýn, označený v urbáři jako pustý, ležící na potoku Hnánici (*Mühle im Gnänitz*).⁴⁸ K mlýnu vedla ulička spojující předměstí Kamenný řádek s předměstím zvaným Dobyččí trh, která v blízkosti mlýna překračovala zmíněný potok. Tato ulička nese v urbáři příznačné pojmenování Mlýnská ulička (*Mühlgässlein*)⁴⁹ a je to nynější ulice Svobody. Zde ještě v 19. století býval v místech dnešního vstupu k tenisovým kurtům „Na Doležalce“ skutečně brod.⁵⁰

Společně s částí zvanou Widem patřila k nejmenším mikulovským předměstím také Psí ulice. Urbář zde vypočítává jen sedm hospodářských usedlostí: šest dvorů (jeden tříosminový, dva tříšestnáctinové a tři osminové) a jeden dům (poloviční).⁵¹ Ovšem kromě toho urbář nejednoznačně uvádí také další čtyři lány (tři celé a jeden poloviční) ležící společně na Dobyččím trhu a Psí ulici (*die Lehen am Viehmarkt und in der Hundgasse*).⁵² Tento údaj též naznačuje, kam můžeme toto předměstí lokalizovat: jako ulici spojující předměstí Kamenný řádek s předměstím zvaným Dobyččí trh. Jedná se tedy o část dnešní Vídeňské ulice v prostoru od křižovatky ulic Vídeňské s Koněvovou až k místu, kde se Vídeňská ulice stáčí kolem Domu zdraví nahoru směrem k centru. Z malého počtu uvedených usedlostí lze také vyvodit, že veškerá zástavba tohoto předměstí byla soustředěna jen na jednu (spodní) stranu ulice. Horní stranu Psí ulice zřejmě zabíraly zadní části usedlostí

⁴⁴ Tamtéž, s. 4 a 14.

⁴⁵ Tamtéž, s. 14.

⁴⁶ Tamtéž, s. 4–6 a 14–15.

⁴⁷ Tamtéž, s. 4–6.

⁴⁸ Tamtéž, s. 12.

⁴⁹ Tamtéž, s. 6.

⁵⁰ Viz RIGASOVÁ, Povrchové vody Mikulova, c. d., s. 14–15.

⁵¹ Viz *Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414*, c. d., s. 6–7.

⁵² Tamtéž, s. 15.

jak z Kamenného řádku z jedné strany, tak z Dobytčího trhu z druhé strany, přičemž je od sebe odděloval tok potoka Hnánice.

Dalším, v pořadí již šestým předměstím uvedeným v urbáři z roku 1414 je předměstí zvané U Valtické brány. Z popisu zcela jasně vyplývá, že se jedná o tu část dnešní Vídeňské ulice, kterou můžeme vymezit od křižovatky Vídeňské ulice s ulicí Pod Platanem až někam k budově bývalého dietrichsteinského panského špitálu, tj. dnešního internátu Středního odborného učiliště. Urbář zde vypočítává celkem šestnáct hospodářských usedlostí, vesměs dvorů (třináct čtvrtinových a tři osminové).⁵³ Usedlosti byly rozmístěny po obou stranách ulice, horní řada vedla od malého jezírka (či brodu?) směrem k Valtické bráně (*von der Schwemme hinauswärts*), spodní zase jako řada směrem od brány k dalšímu předměstí zvanému Novosady (*an die Neustift*).⁵⁴ Zajímavostí je pochopitelně zmínka o bráně, která toto předměstí uzavírala a která stála zřejmě (jak vyplývá z počtu a velikosti jednotlivých usedlostí) v místech, kde začíná budova bývalého dietrichsteinského panského špitálu (Vídeňská č. 48). Pozoruhodná je i připomínka malého jezírka na začátku předměstí. Jde zřejmě o vodní plochu nacházející se v místech dnešní křižovatky ulic Komenského a Pod Platanem, která je zachycována i na pozdějších mapách a která snad souvisí se zde vyvěrajícím pramenem zvaným Hering. Jeho vydatným vodám vděčí za své mohutné rozměry také platan, jenž dal ulici její nynější jméno.⁵⁵ V urbáři uvedenému termínu „*Schwemme*“ sice rozhodně více odpovídá český termín „brod“ či „splav“, ovšem ten by bylo možné předpokládat spíše v souvislosti s tekoucí vodou – čili s tokem potoka Hnánice. Potok ovšem tekł o více jak 100 metrů dále západním směrem a jiný tok v těchto místech urbář nezmínuje, proto se jako vysvětlení nabízí výše uvedený (i když asi ne příliš korektní) výklad.

Urbář i nadále v popisu jednotlivých předměstských částí přísně dodržuje směr hodinových ručiček, a tak nepřekvapí, že dalším předměstím v pořadí jsou již zmíněné Novosady. Jsou vymezeny jako hospodářské usedlosti lemuující z obou stran ulici vedoucí od výše zmíněného malého jezírka (křižovatka dnešních ulic Pod Platanem a Komenského) až po Lávkou bránu (*von der Schwemme...zu Laaer Tor*).⁵⁶ Tato brána uzavírala nejen předměstí Novosady, ale – jak ještě uvidíme – také sousední předměstí zvané Vídeňská ulice, takže její umístění (a tím i konec předměstí Novosady) můžeme klást někam do křížení dnešních ulic Pod Platanem, Piaristů a Republikánské obrany. Vidíme tedy, že předměstí Novosady lze zcela ztotožnit s celou nynější ulicí Pod Platanem. Urbář zde vypočítává celkem 47 hospodářských usedlostí: 36 dvorů (pět polovičních, čtyřiatřacet čtvrtinových a sedm osminových) a jedenáct lánů (jeden celý a deset polovičních).⁵⁷ Součástí tohoto předměstí byl i mlýn – jediný ze tří mlýnů uvedených v urbáři, jenž byl tehdy v Mikulově v provozu. Držitel mlýna byl pak povinen odevzdávat své vrchnosti celkem 60 vídeňských denárů ročně.⁵⁸ Na rozdíl od již zmíněného pustého mlýna na předměstí zvaném Kamenný rádek není mlýn v Novosadech urbářem nijak přesněji topograficky určen, takže můžeme jen spekulovat, že pravděpodobně ležel rovněž na toku Hnánice a musela k němu vést nějaká komunikace (ulička). Vyjdeme-li z předpokladu, že se komunikační síť v zastavěné části města od středověku příliš nezměnila (v tom smyslu, že žádná stará cesta či ulice nezmizela a že v průběhu staletí spíše přibývaly nové), vychází nám jako možné místo lokalizace tohoto mlýna prostor vedle východního traktu bývalé

⁵³ Tamtéž, s. 7.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Viz RIGASOVÁ, Povrchové vody Mikulova, c. d., s. 11.

⁵⁶ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 7.

⁵⁷ Tamtéž, s. 7–8 a 15.

⁵⁸ Tamtéž, s. 12.

piaristické koleje, zhruba mezi budovou někdejšího piaristického divadla (nynější hotel Aurelius) a dnes stojící Lengelacherovou sochou sv. Jana Nepomuckého.

V popisu jednotlivých předměstských částí se dostáváme k předměstí zvanému Vídeňská ulice. Urbář zde vypočítává celkem 30 hospodářských usedlostí, vesměs dvorů (osmadvacet čtvrtinových a dvou osminových), vzácně dokonale symetricky rozdělených do dvou řad lemujících z obou stran ulici (na každé straně ulice je uvedeno po čtrnácti čtvrtinových a jednom osminovém dvoře).⁵⁹ Ani zde není žádný problém s topografickým vymezením daného předměstí, podle urbáře totiž začíná nahoře u liechtensteinského vrchnostenského dvora (*Meierhof*) a končí dole (stejně jako Novosady) u Lávké brány (*Laaer Tor*).⁶⁰ Protože víme, že dvůr patřící až do druhé poloviny 17. století mikulovské vrchnosti (roku 1676 jej kníže Ferdinand z Dietrichsteina směnil za dvůr v České ulici s piaristy, kteří jej připojili ke své vedle již stojící koleji)⁶¹ stával na rohu dnešních ulic Komenského a Piaristů a že Lávká brána mohla být někde v místě křížení dnešních ulic Pod Platanem, Piaristů a Republikánské obrany (viz výše), je celkem zřejmé, že předměstí zvané Vídeňská ulice je nutno ztotožnit s dnešní ulicí Piaristů.

Předposledním, tj. devátým v pořadí v urbáři uvedeným předměstím je Dobyččí trh. Urbář zde vypočítává celkem 22 hospodářských objektů, vesměs dvorů (osmnáct čtvrtinových, dva osminové a dva dvaatřicetinové).⁶² Ovšem kromě toho – jak už bylo zmíněno – urbář také nejednoznačně uvádí další čtyři lány (tři celé a jeden poloviční) ležící společně na Dobyččím trhu a Psí ulici. Poloha předměstí je dána podle popisu v urbáři jednak tím, že do něj má ústít Psí ulice, jednak tím, že na Dobyččí trh je situován již výše zmíněný vrchnostenský dvůr (*Meierhof an dem Viehmarkt*).⁶³ Z toho je možné dedukovat, že Dobyččí trh představoval na počátku 15. století velký nezastavěný tržní prostor sahající od hranic vnitřního města až po předměstí zvané Vídeňská ulice. Jeho plocha převyšovala plochu náměstí ve vnitřním městě, a to i pokud vezmeme do úvahy jeho tehdy nezastavěnou západní část. V prostoru mezi dnešními budovami České spořitelny a gymnázia tedy existoval volný prostor bez zástavby – jak v místě budovy na nynější Komenského ulici sloužící donedávna jako základní škola, tak v místě dnešního Domu zdraví a sousedních k němu přílehlých objektů. Název Dobyččí trh a jeho poloha v těsné blízkosti vnitřního města vedly některé badatele k úvaze, že obě později rozdělené tržní prostory, tj. tržní prostor vnitřního města a Dobyččího trhu, tvořily kdysi jedno velké společné tržiště⁶⁴ (vyměřené snad při nové lokaci v souvislosti s německou kolonizací na přelomu 12. a 13. století), které se však ukázalo pro potřeby Mikulova poněkud předimenzované. A tak se Dobyččí trh na počátku 15. století, jak dokládá urbář, ocitl již mimo hrazené vnitřní město. Později došlo z větší části k jeho zastavění a jako jeho malý pozůstatek zbyla dnes již jen nezastavěná plocha mezi Českou spořitelnou a Domem zdraví.

Zbývá nám popsat už jen poslední předměstí uvedené v urbáři z roku 1414. To neslo všeríkající název Za Hradem a bylo z hlediska počtu usedlostí třetí největší částí středověkého Mikulova. Urbář zde vypočítává totiž celkem 64 hospodářských usedlostí, vesměs dvorů (sedmadvacet čtvrtinových, dvaatřicet osminových a pět šestnáctinových).⁶⁵ Bohužel náš pramen v tomto případě nespecifikuje, zda usedlosti byly kolem

⁵⁹ Tamtéž, s. 8–9.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Viz RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 117.

⁶² Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 9–10.

⁶³ Tamtéž, s. 18.

⁶⁴ Viz RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 64; resp. viz KORDIOVSKÝ, c. d., s. 13.

⁶⁵ Viz Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414, c. d., s. 10–12.

ulice rozmístěny po obou stranách, či pouze po jedné. Srovnáním s podobně velkými předměstími by se podle počtu a velikosti jednotlivých usedlostí dalo spekulovat, že v případě zastavení pouze jedné strany ulice by předměstská část Za Hradem mohla obsáhnout celý oblouk Zámeckého kopce – tj. že by začínala u předměstí Widem a končila na Dobytčím trhu, a uzavřela tak spojitě celý věnec předměstí kolem vnitřního města. V případě rovnoměrného či jinak proporcionálního rozdělení zástavby na obě strany ulice by pochopitelně k tomuto souvislému spojení nemohlo dojít. Každopádně je jisté, že toto předměstí zabíralo na počátku 15. století značnou část dnešní Husovy ulice a možná (méně pravděpodobně) i část dnešní ulice Alfonse Muchy. Urbář zmiňuje u této předměstské části jednu zajímavou informaci: v lokalitě Za Hradem bylo 28 dvorů (vesměs čtvrtinových), jejichž držitelé byli osvobozeni od povinnosti platit své vrchnosti jakékoli dávky a jejich jediným závazkem byl úkol zametat o svatodušních svátcích (letnicích) město (*kehren zu Pfingsten die Stadt*).⁶⁶

Předměstí zvané Za Hradem se později stalo centrem významného židovského osídlení, ovšem v urbáři z roku 1414 není o židovských obyvatelích ani zmínka a je nepochybné, že tato předměstská část byla ještě na počátku 15. století osídlena výhradně křesťanským obyvatelstvem. Nejstarším dokladem o existenci Židů v Mikulově je sice již listina z roku 1369, v níž Jan z Nikolčic s chotí Markétou potvrzují, že dluží Židu Efromovi, usídlenému toho času v Mikulově, 24 liber vídeňských feniků (tj. 5760 vídeňských denárů),⁶⁷ avšak z textu listiny je zřejmé, že se jednalo o osobu usazenou v Mikulově jen výjimečně a dočasně. Skutečný příliv Židů do Mikulova začal s nejvyšší pravděpodobností až po jejich vyhnání z Vídně v roce 1421, kdy se při hledání nových míst dostali snad „i do Mikulova, nejbližšího města za hranicemi. Zde se pak usadili právě v ulici ‚Za Hradem‘ a ještě přibližně století žili v sousedství křesťanských obyvatel, než jejich domy postupně vykoupili.“⁶⁸

Miroslav Koudela

Mikulov in 1414

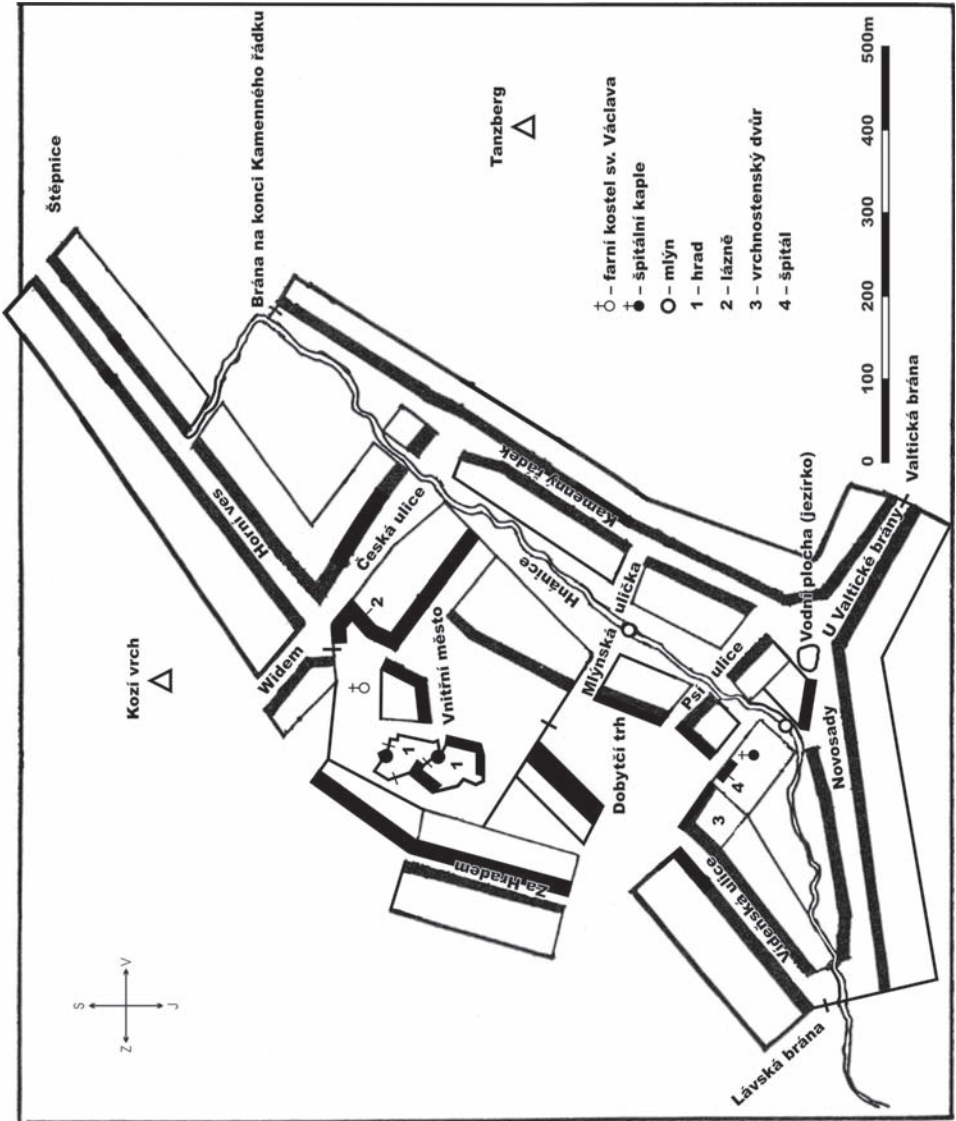
The article is an attempt to reconstruct a possible appearance of medieval Mikulov based on the information located in the oldest preserved urbarium of the Mikulov manor from 1414. During that time the town and the manor belonged to the Liechtensteins and the urbarium keeps the record of payments and taxes that should be paid by individual subject landowners.

In the urbarium the town is topographically divided into two parts: inner town and peripheries and specifically names ten peripheries: Widem, Horní Ves, Česká ulice, Kamenný rádek, Psí ulice, U Valtické brány, Novosady, Vídeňská ulice, Dobytčí trh and Za Hradem. We can count 421 dwellings in medieval Mikulov and hence make an estimate of 2500–3000 people living in the town in 1414. This places Mikulov among the biggest and the most important subject towns of that time in Moravia.

⁶⁶ Tamtéž, s. 10–11.

⁶⁷ Viz Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. Díl 1: 1173–1380 (ed. Jan Bistrický – František Spurný – Ludvík Václavěk – Metoděj Zemek), Mikulov 1991, č. 100, s. 160–161.

⁶⁸ Viz NEZHODOVÁ, Soňa: Židovský Mikulov, Brno 2006, s. 30.

Jedna z možných variant hypotetického sídelního plánu středověkého Mikulova rekonstruovaná podle liechtensteinského urbáře z roku 1414. Zpracoval Milan Karásek s využitím mapky uveřejněné v publikaci *Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946* (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 252.